

ZRC SAZU, UMETNOSTNOZGODOVINSKI INŠTITUT FRANCETA STELETA

AIHAS

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

28|1 • 2023

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

ACTA HISTORIAE ARTIS
SLOVENICA

28|1·2023

Založba ZRC

LJUBLJANA 2023

Acta historiae artis Slovenica, 28/1, 2023

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History
ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) **ISSN 2536-4200** (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by
ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher
Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief
Katarina Mohar

Uredniški odbor / Editorial board
Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board
Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),
Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing
Oliver Currie, Darja Gabrovšek Homšak, Tea Kačar, Tjaša Plut

Prevodi / Translations
Tina Košak, Franci Lazarini, Luka Vidmar, Polona Vidmar, Borut Praper

Celostni strokovni in jezikovni pregled / Expert and language editing
Blaž Resman

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout
Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address
Acta historiae artis Slovenica
Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija
ahas@zrc-sazu.si; <https://ojs.zrc-sazu.si/ahas>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in
Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA, DOAI

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €
Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €
Letna naročnina za študente in dijake: 25 €
Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact
Založba ZRC
Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija
E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije.
AHAS is published with the support of the Slovenian Research and Innovation Agency.

Tisk / Printed by Present d.o.o., Ljubljana
Naklada / Print run: 400

Revija AHAS je takoj po izidu prosto dostopna pod pogoji licence CC BY-NC-ND.
To ne velja za slikovno gradivo, označeno z znakom © in imenom lastnika avtorskih pravic.

AHAS Journal is freely available immediately upon publication under the terms of the CC BY-NC-ND licence.
This does not apply to images marked with the © symbol and the name of the copyright holder.

Plečnikova oprema župnijske cerkve sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Ljubljani

Franci Lazarini

Izr. prof. dr. Franci Lazarini, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor,
franci.lazarini@um.si

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana,
franci.lazarini@zrc-sazu.si, ORCID ID: 0000-0002-7055-205X

Izveček:

Plečnikova oprema župnijske cerkve sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Ljubljani

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava opremo župnijske cerkve sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Ljubljani. Večino opreme, veliki oltar, obhajilno mizo, prižnico, lestenca, orgelsko omaro, stebra za večno luč, oltarček sv. Jožefa, Marijin steber, luči in več manjših izdelkov (npr. okvirje za nekatere slike) je med letoma 1934 in 1956 zasnoval Jože Plečnik, po čigar načrtih je bila zgrajena tudi sama cerkev. Izpostavljena je vloga naročnikov, bežigrajskih župnikov p. Kazimirja Zakrajška, p. Gabrijela Planinška, p. Stanislava Marije Aljančiča in p. Krizologa Zajca. Predstavljena je tudi usoda opreme po prestatitvi cerkve na novo lokacijo v letih 1957–1958.

Ključne besede: cerkvena oprema, 20. stoletje, Jože Plečnik, Ljubljana, frančiškani, naročništvo

Abstract:

Plečnik's Furnishings in the Parish Church of Sts Cyril and Methodius in Ljubljana Bežigrad

1.01 Original scientific article

The article discusses the furnishings of the parish church of Saints Cyril and Methodius in Ljubljana Bežigrad. The majority of the furnishings, including the high altar, communion rail, pulpit, chandeliers, organ case, sanctuary columns, the small altar of St. Joseph, the pillar of Our Lady, lamps and several smaller items (e.g. the frames for some of the paintings) were designed between 1934 and 1956 by Jože Plečnik, according to whose plans the church was also built. The role of commissioners, Bežigrad parish priests P. Kazimir Zakrajšek OFM, P. Gabrijel Planinšek OFM, P. Stanislav Marija Aljančič OFM and P. Krizolog Zajec OFM is also elucidated. Finally, the ultimate fate of the furnishings after 1957–1958 when the church was transferred to its current location is described.

Keywords: church furnishings, 20th century, Jože Plečnik, Ljubljana, Franciscans, patronage studies

Sam Bog vé, kako je prišlo, da sem bil naredil projekt za povečavo Vaše cerkve – nerad bi se pa spustil v dekor in izobliko notranjščine. Vem vnaprej, da bi tu pogorel.

Jože Plečnik, 1933¹

Župnijska cerkev sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Ljubljani, ki so jo v letih 1933 in 1934 zgradili po načrtih Jožeta Plečnika (1872–1957) kot prizidek k baročni cerkvi sv. Krištofa, je v marsičem izjemen spomenik.² Ne le, da jo odlikuje kvalitetna arhitektura, ki ima posebno mesto v kontekstu Plečnikovih povečav starejših cerkev, posebna je tudi njena usoda po drugi svetovni vojni, saj je bila v letih 1957–1958 pod vodstvom arhitektovega učenca in zadnjega asistenta Toneta Bitenca (1920–1977) zaradi gradnje Gospodarskega razstavišča prestavljena na novo lokacijo ob Vodovodni cesti, pri čemer pa žal niso predstavili tudi baročne predhodnice. Medtem ko sta bili arhitektura³ in povojna usoda bežigradske cerkve⁴ že nekajkrat predmet znanstvenih in strokovnih obravnav, pa se dosednji pisci niso natančneje posvečali njeni opremi, ki je v precejšnji meri prav tako Plečnikovo delo. Namen pričujočega prispevka je tako na podlagi novoodkritih virov iz župnijskega arhiva predstaviti Plečnikovo opremo bežigradske cerkve, njene naročnike pa tudi njeno prvotno lokacijo in izgled, saj je ob prestavitvi cerkve, zlasti zaradi umanjkanja baročne predhodnice, prišlo do več sprememb in prilagoditev, ki do neke mere spreminjajo prvotno Plečnikovo zasnovo.⁵

Cerkvena oprema v času p. Kazimirja Zakrajška

Bežigrad je bil v začetku 20. stoletja redko poseljeno območje, katerega središče je predstavljala baročna cerkev sv. Krištofa, podružnica župnije sv. Petra v Ljubljani, ki jo je obdajalo nekdanje osrednje ljubljansko pokopališče.⁶ Naraščanje prebivalstva v prvih desetletjih 20. stoletja je zlasti

¹ Pismo Jožeta Plečnika p. Kazimirju Zakrajšku, 26. 4. 1933, šk. 2, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad, arhiv (v nadaljevanju ŽA).

² O cerkvi sv. Cirila in Metoda: Stele, "Veliki načrti," 48–52; Zakrajšek, "Od sv. Krištofa;"; Prelovšek, *Josef Plečnik*, 307, 316; Krečič, *Jože Plečnik*, 257–61; Razbočan, "Kronološki prikaz;"; Krečič, "Sveti Krištof;"; Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnikova Ljubljana*, 187–89; Valena, *O Plečniku*, 248; Prelovšek, *Jože Plečnik*, 365–66, 387; Lazarini, *Plečnikova cerkev*. Temeljno delo o zgodovini, arhitekturi in opremi baročne cerkve sv. Krištofa: Lavrič, "Ljubljanska cerkev"

³ Za analizo arhitekture bežigradske cerkve gl. Valena, *O Plečniku*, 248; Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 43–62.

⁴ Prim. Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 77–99.

⁵ V prispevku se ne ukvarjam z liturgičnim posodjem in manjšimi predmeti, ki jih je prav tako zasnoval Plečnik. Mednje sodijo trije kelih (1934, ok. 1950, ok. 1956), velikonočni svečnik (1952) in ciborij (1946); gl. Razbočan, "Kronološki prikaz," 67–68. Prim. Krečič, Kvaternik in Primožič, *Plečnikovi kelih*, 66–67, 124–25; Krečič in Kvaternik, *Jože Plečnik*, 58–59.

⁶ Okoli cerkve sv. Krištofa so pokopavali vsaj že v 16. stoletju, leta 1779 pa je bilo tam vzpostavljeno osrednje ljubljansko pokopališče, ki je svojo vlogo obdržalo do otvoritve novega pokopališča pri Svetem Križu (kasnejših Žal) leta 1906. Segalo je od Dunajske ceste do Zupančičeve jame, po njegovi opustitvi pa je bila usoda tega prostora vse do konca tridesetih let nejasna. Prim. Piškur in Žitko, *Ljubljansko Navje*, 8–10; Lazarini, "Prekrasni."

1. Jože Plečnik:
župnijska cerkev sv. Cirila
in Metoda, Ljubljana,
1933–1934, zunanjščina
ob posvetitvi
(© Društvo Peter Naglič)

v času po prvi svetovni vojni sprožilo vprašanje urbanističnega urejanja tega mestnega predela⁷ in pastoralne oskrbe tamkajšnjih vernikov. Tako so prebivalci že leta 1916 dali pobudo za vzpostavitev rednega bogoslužja v cerkvi sv. Krištofa, kar je bilo do neke mere uresničeno 1. januarja 1918, ko je bila v nekdanji pokopališki cerkvi uvedena redna nedeljska maša.⁸ Naslednji korak je predstavljala nastavev stalnega duhovnika Jožefa Laznika (1853–1930) leta 1924 in posledično bogoslužje tudi ob delavnikih.⁹ Laznikovo zdravje se je po štirih letih tako poslabšalo, da ni bil več zmožen maševati, zato je za Bežigrad prišel nov stalni duhovnik, frančiškan p. Kazimir Zakrajšek (1878–1958), ki je ključna osebnost v starejši zgodovini bežigradske cerkve in župnije.¹⁰ Zakrajšek je bil več kot dve desetletji izseljenski duhovnik v Združenih državah Amerike, kjer je deloval med slovenskimi, hrvaškimi in slovaškimi verniki, ustanovil več župnij, dal zgraditi šole in druge objekte, prav tako je izdajal in urejal več časopisov. Leta 1927 se je vrnil v domovino, da bi prevzel skrb za ostarelo mater Nežo, saj so bili tudi vsi njegovi sorojenci v Ameriki.¹¹ Zato je zaprosil, da bi se smel skupaj z materjo naseliti pri sv. Krištofu, kar sta mu odobrila tako ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič kot frančiškanski provincial p. Regalat Čebulj, iz Rima pa je pridobil tudi posebno dovoljenje, da lahko kot redovnik biva izven samostana.¹² Neposredno po prihodu za Bežigrad si je Zakrajšek za glavni nalogi zadal ustanovitev samostojne župnije, kar mu je po vrsti

⁷ O Plečnikovem urbanističnem urejanju Bežigrada: Mihelič, *Urbanistični razvoj*, 12–13; Prelovšek, *Josef Plečnik*, 274–77; Krečič, *Jože Plečnik*, 219–23; Stabenow, *Jože Plečnik*, 62–75; Prelovšek, *Jože Plečnik*, 326–30.

⁸ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 2, ŽA.

⁹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 3, ŽA.

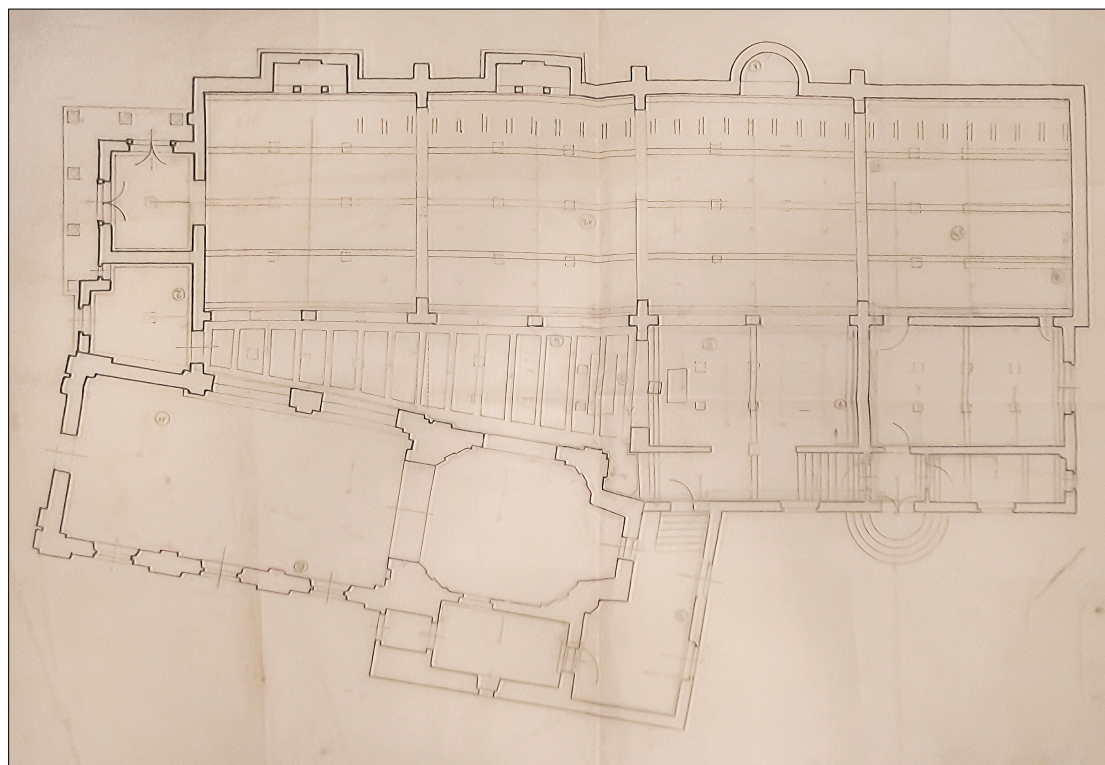
¹⁰ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 5, ŽA.

¹¹ O p. Kazimirju Zakrajšku: Smolik, "Zakrajšek Kazimir;" *Enciklopedija Slovenije* (2001), s.v. "Zakrajšek, Kazimir;" Novak, *Pater Kazimir Zakrajšek*.

¹² Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 5, ŽA; Razbočan, "Kronološki prikaz," 15.

2. Jože Plečnik: župnijska cerkev sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, 1933–1934, notranjščina ob posvetitvi
(© Društvo Peter Naglič)

3. Jože Plečnik: tloris župnijske cerkve sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, 1932, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad
(© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

zapletov uspelo na novega leta dan 1934, ko ga je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman imenoval tudi za prvega bežigrskega župnika,¹³ in povečavo cerkve sv. Krištofa, ki že zdavnaj ni več zadoščala številu vernikov. Po dveh neuspešnih in glede na sicer skope oznake v župnijski kroniki tudi z arhitekturnega vidika slabih predlogih za povečavo cerkve, ki sta jih izdelala gradbeni podjetnik Anton Mavrič in cerkveni ključar France Ravnikar skupaj s sinom Lodom, sicer arhitektom, se je Zakrajšek na pobudo pisatelja in duhovnika Frana Saleškega Finžgarja obrnil na Plečnika.¹⁴ Slednji je leta 1932 izdelal načrt za enoladijsko cerkev, ki jo je glede na os stare cerkve nekoliko zamaknil, saj je njeno pročelje usmeril skladno s potekom Dunajske ceste. S tem je med obema cerkvama pridobil trikotni vezni prostor, kapelo Žalostne Matere Božje, ki je predstavljala eno najbolj izjemnih rešitev v arhitektoevem opusu. Navkljub dejstvu, da je bila nova cerkev daljša in širša, je Plečniku s premišljeno prostorsko umestitvijo uspelo, da ni nadglasila stare. Slednja je tako ohranila prostorski primat, dodatno pa sta k temu pripomogla bogatejša arhitekturna členitev stare fasade in dejstvo, da za novo cerkev Plečnik ni predvidel zvonika (sl. 1, 3).¹⁵ Po daljših pripravah na gradnjo,

kjer zapletov ni manjkalo, je sama zidava hitro potekala. Z gradnjo so začeli 5. septembra 1933, v dobrem mesecu so bili zidovi zgrajeni do vrha, aprila 1934 pa so že prebili steno med staro in novo cerkvijo.¹⁶ Novo svetišče je 1. julija 1934 ob prisotnosti množice vernikov posvetil škof Rožman.¹⁷

Ob posvetitvi je bila cerkev skromno opremljena (sl. 2). Po Plečnikovih načrtih je bila izdelana menza velikega oltarja, medtem ko je bil »nastavek« postavljen več kot dve desetletji pozneje. Sprva je p. Kazimir, po vsej verjetnosti v dogovoru z arhitektom, posegel po začasni rešitvi: na oltar je dal postaviti baročni tabernakelj z velikega oltarja cerkve sv. Krištofa, nad njim pa obesiti podobo sv. Cirila in Metoda, delo frančiškana p. Ferdinanda Zajca (1876–1949) iz Novega mesta (sl. 4).¹⁸ Sliko skromne kvalitete, ki je bila tudi po dimenzijah premajhna za oltar, je imel p. Kazimir očitno ves čas le za začasno in neustrezno rešitev. Tako si je leto dni po posvetitvi cerkve, v času evharističnega

4. Veliki oltar s sliko p. Ferdinanda Zajca, 1934, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

¹³ O ustanovitvi župnije: Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 35–39.

¹⁴ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 42, ŽA.

¹⁵ Več o arhitekturi cerkve: Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 43–51.

¹⁶ O poteku gradnje: Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 60, 64, 74, ŽA. Prim. Razbočan, "Kronološki prikaz," 19–20, 23–24; Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 39–40.

¹⁷ O posvetitvi: Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 75, ŽA.

¹⁸ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 114, ŽA.

5. Jurij Šubic: Sv. Ciril in Metod, 1890, Mestni muzej Ljubljana (© MGML, foto: M. Paternoster)

6. Veliki oltar s sliko p. Ladislava Pintarja, 1936,
Župnijski urad Ljubljana Bežigrad
(© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

kongresa, osrednje verske manifestacije na Slovenskem v obdobju med obema vojnama, ki je potekala na bežigradskem stadionu, na magistratu izposodil sliko sv. Cirila in Metoda, delo Jurija Šubica (1855–1890) iz leta 1890 (sl. 5).¹⁹ Slednja ima zanimivo zgodovino: njen naročnik je bil liberalni politik in kasnejši ljubljanski župan Ivan Hribar, ki jo je podaril župnijski cerkvi Marije Vnebovzete v Cerkljah na Gorenjskem, kjer je krasila stranski oltar sv. Katarine. Leta 1907 jo je tamkajšnji župnik odstranil, saj naj bi sv. Ciril imel obrazne poteze liberalnega prvaka Ivana Tavčarja, sv. Metod pa pesnika Antona Aškercera, bržkone pa je bil moteč predvsem njen naročnik. Hribar, v tem času že ljubljanski župan, je sliko zahteval nazaj in od tedaj je kot del mestne slikarske zbirke krasila pisarno več ljubljanskih županov, občasno pa so jo posojali tudi za različne verske prireditve.²⁰ Iz zapisa v župnijski kroniki lahko sklepamo, da je bila slika p. Kazimirju nadvse všeč in je naivno upal, da jo bo lahko na oltarju obdržal tudi po zaključku evharističnega kongresa, a jo je na svoje precejšnje razočaranje moral vrniti občini.²¹

Zato je leta 1936 pri p. Ladislavu Pintarju (1895–1965) iz Svete Trojice v Slovenskih goricah naročil novo oltarno podobo, na kateri sta Ciril in Metod v moderni maniri upodobljena med oznanjevanjem krščanskega nauka ljudstvu (sl. 6).²² Slika, ki je bila blagoslovljena na belo nedeljo, 19. aprila 1936, je kar dve desetletji krasila bežigradsko cerkev, leta 1956, ko je oltar dobil sedanjo podobo, pa so jo podarili župniji Dovje in sedaj visi v Aljaževi kapeli v Vratih.²³

¹⁹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 103, ŽA.

²⁰ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 104, ŽA. O sliki in njeni usodi gl. tudi: Hribar, *Moji spomini*, 381–83; Lavrič, "Svetniški zavetniki," 468–69, 490, op. 68; Komelj, *Sveta brata*, 37–38; Lavrič, "Sv. Ciril in Metod," 105.

²¹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 104, ŽA. Slika je danes v lasti Muzeja in galerij mesta Ljubljane, Mestnega muzeja Ljubljana, inv. št. 510:LJU; 0029596.

²² Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 114, ŽA. Gre za povečano in nekoliko spremenjeno različico podobice, ki jo je p. Ladislav Pintar v času zbiranja denarja za novo cerkev zasnoval za Društvo za ustanovitev župnije in zidavo nove cerkve sv. Cirila in Metoda pri sv. Krištofu. Prim. dopis p. Kazimirja Zakrajška p. Ladislavu Pintarju, 22. 5. 1931, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA. Upodobitev s podobice je krasila tudi glavo društvenih dopisov.

²³ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 373, ŽA; Martelanc in Potočnik, "Mojstrana," 194. Za razlago slike gl. pismo p. Ladislava Pintarja p. Kazimirju Zakrajšku, 23. 4. 1936, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

7. Veliki oltar s šmarnično Marijo, stanje med 1951 in 1953, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

Vse do zadnje predelave oltarja v petdesetih letih so, kot je bilo v tistem času običajno, v mesecu maju tako Zajčevo kot kasneje Pintarjevo sliko zamenjali s podobo Šmarnične Marije, delom Helene Vurnik (1882–1962) iz leta 1920 (sl. 7). Slika, ki je v času šmarnic krasila že veliki oltar Krištofove cerkve, se sedaj nahaja na pevskem koru.²⁴

Do zadnjega posega na velikem oltarju v času p. Kazimirja Zakrajška je prišlo leta 1940, ko so baročni tabernakelj zamenjali s sodobnejšim. Njegovo izdelavo je v spomin na njuna pokojna starša plačala v New Yorku živeča Zakrajškova sestra Uršula. Za načrte je župnik zaprosil Plečnika, a je mojster, zaradi razlogov, o katerih bomo še spregovorili, prošnjo zavrnil. Tabernakelj, zanimiv primer moderne cerkvene opreme, je nato zasnoval »tehnik Schrimpf«, ki ga ni bilo mogoče natančneje identificirati, izdelali pa so ga v pasarstvu bratov Žmuc (sl. 8).²⁵ Ob predelavi oltarja sredi petdesetih let je bil odstranjen, njegova nadaljnja usoda in sedanje nahajališče pa nista znana.

²⁴ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 228, ŽA; Župna cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 2, Popis cerkva 1954, Nadškofijski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju NŠAL).

²⁵ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 120, ŽA; ponudba bratov Žmuc za dela na velikem oltarju, 10. 3. 1939, dopis p. Kazimirja Zakrajška bratoma Žmuc, 14. 3. 1939, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA; Župna cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 1, Popis cerkva 1954, NŠAL.

8. Schrimpf: tabernakelj na velikem oltarju, 1940, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad
(© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

Med Plečnikova dela iz časa prvega bežigradskega župnika uvrščamo še obhajilno mizo (pred 1936),²⁶ orglesko omaro (1935)²⁷ in precej skromno zasnovane svetilke zvonaste oblike, ki so prvotno visele tako v ladji kot v prezbiteriju.²⁸ Plečnik je na zanimiv način posegel tudi v izgled cerkve sv. Krištofa, ki je prevzela vlogo kapele za zasebno pobožnost. Pomembnejši položaj nove cerkve je dodatno poudaril tako, da je še v letu posvetitve dal zazidati glavni vhod v staro cerkev²⁹ in odstraniti pevski kor, razen stebrov in treh arkad, ki so ga nosili. V nekdanje podkorje je dal prestaviti baročni stranski oltar Štirih evangelistov, ki je prvotno stal na severni strani cerkvene ladje in so ga bili ob gradnji nove cerkve primorani umakniti zaradi odpiranja stene.³⁰ Plečnik ga je postavil nasproti velikemu oltarju in s tem zakril glavni vhod.³¹ Za oltar je Stane Cuderman (1895–1946)

²⁶ Slednja se je v nespremenjeni obliki ohranila do leta 1978, ko je bila v sklopu pokoncilске preureditve prezbiterija po zamisli Toneta Bitenca delno uporabljena za ograjo podija med velikim in daritvenim oltarjem, delno pa postavljena v slavoločno odprtino in dopolnjena z okrasjem v obliki krogov. O pokoncilski preureditvi prezbiterija: Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 303, 351, ŽA; Razbočan, "Kronološki prikaz," 44.

²⁷ Orgle, delo Franca Jenka, so bile postavljene 8. aprila 1935, blagoslovljene pa 5. maja istega leta. Prim. Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 101, ŽA; Načrt orgleske omare, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

²⁸ Iz prezbiterija so jih odstranili 1946, ko so vanj namestili velika lestenca.

²⁹ Od tedaj je bil dostop v cerkev sv. Krištofa bodisi skozi stranski vhod v južni steni, ki so ga ponovno odprli (zazidan je bil 1924), bodisi iz cerkve sv. Cirila in Metoda. Prim. Inventar cerkva sv. Cirila in Metoda in sv. Krištofa, nedatirano, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

³⁰ Inventar cerkva sv. Cirila in Metoda in sv. Krištofa, nedatirano, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA. O oltarju gl. Lavrič, "Ljubljanska cerkev," 17–18.

³¹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 99, ŽA.

9. Jože Plečnik: ureditev nekdanjega podkorja cerkve sv. Krištofa, stanje po 1951, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

leta 1935 naslikal oltarno podobo sv. Antona Padovanskega,³² ki pa je v tronu visela le leto dni, saj slikar z njo ni bil zadovoljen, zato je naredil novo, ki so jo blagoslovili 13. junija 1936.³³ V letih po drugi svetovni vojni je Plečnik v nekdanje podkorje postavil še nekaj pomembnih izdelkov, o čemer bomo še spregovorili (sl. 9). Sam oltar po prenosu cerkve na sedanjo lokacijo ni bil rekonstruiran, Cudermanova slika pa se danes nahaja v hodniku, dozidanem kapeli Žalostne Matere Božje, desno od oltarja sv. Krištofa.³⁴

Neposredno pred začetkom vojne se je p. Kazimir odločil tudi za postavitev stranskega oltarja Žalostne Matere Božje v istoimenski kapeli. Jeseni 1938 je Plečnika prosil za načrt za omenjeni oltar in za tabernakelj na velikem oltarju. Mojstrov odgovor z dne 18. septembra 1938 ga je nemalo presenetil, saj je arhitekt, očitno prizadet zaradi spovednice, ki jo je dal župnik (kot se je kasneje izkazalo, na pobudo škofa Rožmana) izdelati mimo Plečnikove vednosti, zavrnil nadaljnje sodelovanje, kar je Zakrajšek v svojem odgovoru obžaloval. S tem se je končalo sodelovanje med ključnima

³² Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 102, ŽA.

³³ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 116, ŽA.

³⁴ Ker je bila na novo lokacijo prestavljena le Plečnikova cerkev, je moral arhitekt Bitenc, ki si je sicer uspešno prizadeval za njeno čim bolj zvesto "rekonstrukcijo", pristati na nekaj kompromisov. Kapela Žalostne Matere Božje tako nima več trikotne, temveč štirikotno obliko, ob njej pa so, verjetno da bi ohranili Plečnikove arkade, dozidali ožji hodnik, v katerem je v okrnjeni obliki postavljen nekdanji veliki oltar cerkve sv. Krištofa, ob njem pa visita sliki sv. Terezije Deteta Jezusa (p. Blaž Farčnik, 1938) in sv. Antona Padovanskega iz neohranjenih baročnih stranskih oltarjev. Prim. Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 86–90.

10. Vinko Glanz, Tine Kos: stranski oltar Žalostne Matere Božje, 1941 (© Damjan Prelovšek)

arhitekturo in opremo. Postavljen je bil že v času druge svetovne vojne, na kar kaže tudi posvetilni napis: *MATERI BOLEČIN 1941 / V HUDIH ČASIH VOJNE*. Postavljati so ga začeli 19. aprila 1941, prvo mašo na še nedokončanem oltarju so brali 10. junija, posvečen pa je bil šele 14. septembra istega leta.³⁹

Opredeljanje cerkve po drugi svetovni vojni

P. Kazimir Zakrajšek posvetitve oltarja Žalostne Matere Božje ni več dočakal. Kot ameriški državljan je namreč junija 1941 na skrivaj preko Trsta, Rima in Lizbone odpotoval v Združene države Amerike, kjer je ameriške oblasti želel opozoriti na brutalno ravnanje nacistov z duhovščino na

akterjema gradnje nove bežigradske cerkve, treba pa je poudariti, da so bila prav pozna trideseta leta čas, ko je bilo v gradnji največ arhitektovih del (npr. Narodna in univerzitetna knjižnica, Navje, Žale, župnijska cerkev sv. Mihaela na Barju itd.) in mu je primanjkovalo časa, kar je nenazadnje poudaril tudi v svojem pismu.³⁵ K načrtovanju opreme cerkve sv. Cirila in Metoda se je tako vrnil šele v času Zakrajškovih naslednikov.

Po Plečnikovi zavrnitvi je načrte za oltar Žalostne Matere Božje izdelal arhitekt Vinko Glanz (1902–1977), kiparska skupina Pietà z Marijo Magdaleno³⁶ pa je delo kiparja Tineta Kosa (1894–1979), sicer bežigradskega župljana (sl. 10).³⁷ Kot nam razodevajo dopisi iz župnijskega arhiva, tudi po Plečnikovem odhodu ni šlo brez zapletov, saj si je arhitekt Glanz zamislil, da bo kip na oltarju izdelal Boris Kalin (1905–1975), sicer Glančev svak. Izdelal je celo mavčni model, pri čemer pa ne Glanz ne Kalin nista vedela, da se je Zakrajšek že prej dogovoril s Kosom.³⁸ Ne glede na zaplete in slabo voljo je stranski oltar umetnostno zelo kvaliteten izdelek, ki se odlično sklada s Plečnikovo

³⁵ Pismo Jožeta Plečnika p. Kazimirju Zakrajšku, 18. 9. 1938, dopis p. Kazimirja Zakrajška Jožetu Plečniku, 24. 10. 1938, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

³⁶ Ponekod je označena tudi kot Pietà s slovensko ženo, gl. Mikuž, "Novi oltar." Slednje zagotovo ne drži, saj jo tudi Boris Kalin v izstavljenem računu označuje kot »Pietà z sv. Magdaleno«. Gl. račun za model oltarja, 11. 3. 1941, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

³⁷ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 145, ŽA.

³⁸ Dopis Borisa Kalina p. Kazimirju Zakrajšku, 11. 3. 1941, dopis p. Kazimirja Zakrajška Vinku Glanzu, nedatirano, dopis Vinka Glanza p. Kazimirju Zakrajšku, 14. 3. 1941, dopis p. Kazimirja Zakrajška Vinku Glanzu, 20. 3. 1941, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

³⁹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 145–46, ŽA.

Štajerskem in organizirati pomoč okupirani domovini.⁴⁰ Na mestu bežigrskega župnika ga je nasledil p. Gabrijel Planinšek (1888–1971), ki je do okupacije deloval v mariborskem frančiškanskem samostanu. Leta 1941 je bil skupaj z drugimi patri zaprt, nato izgnan v Slavonsko Požego, od koder mu je uspelo priti v Ljubljano, neposredno po koncu vojne pa se je vrnil v Maribor.⁴¹ V kratkem času, ko je vodil župnijo, je poskrbel za novo prižnico namesto dotodanje provizorične, njeno izdelavo in postavitve pa je v precejšnji meri tudi sam financiral.⁴² Po Plečnikovih zamislih izdelana prižnica je bila blagoslovljena 28. oktobra 1945, že po Planinškovi vrnitvi v Maribor (sl. 11).⁴³

Planinškov naslednik, p. dr. Stanislav Marija Aljančič (1892–1959), ki je bežigrasko župnijo vodil med letoma 1945 in 1951, je igral ključno vlogo pri povojnem opremljanju cerkve.⁴⁴ S Plečnikom je sodeloval že pred prihodom za Bežigrad, saj sta leta 1941 skupaj z mlajšim bratom p. Jožetom Aljančičem (1893–1958)⁴⁵ pri arhitektu naročila nagrobnik za starše na ljubljanskih Žalah,⁴⁶ mojster pa je zanj izdelal tudi *ex libris*.⁴⁷ P. Stanislav se je sprva lotil opreme prezbiterja, ki je leta 1946 dobil dva velika lestenca.⁴⁸ Leta 1951 sta sledila stebra za večno luč, ki ju na vrhu zaključujeta različno oblikovani kovinski kupoli.⁴⁹

Med zanimivejšo opremo sodi oltarček sv. Jožefa, leta 1948 postavljen ob južne arkade kapele Žalostne Matere Božje. Skupina župljanov se je namreč med vojno zaobljubila postaviti oltar sv. Jožefu, a do izvedbe ni prišlo. Plečnik je njihovo željo uresničil v obliki oltarčka, katerega osrednji del je predstavljal nekdanji baročni tabernakelj, ki po letu 1940, ko so ga zamenjali z modernim, ni bil

11. Jože Plečnik: prižnica, 1945 (© Damjan Prelovšek)

⁴⁰ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 146, ŽA; Smolik, "Zakrajšek Kazimir," 757–58.

⁴¹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 146, ŽA. Prim. Vostner, *Ob stoletnici*, 41, 61.

⁴² Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 169, ŽA; »Delo v frančiškanski rezidenci Bežigrad, v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani in tukajšnjem župnišču v letih 1945–51,« str. 1, Ila-20b: Bežigrad, Arhiv Slovenske frančiškanske province (v nadaljevanju ASFP).

⁴³ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 169, ŽA.

⁴⁴ O p. Stanislavu Mariji Aljančiču: Kolar, "Aljančič."

⁴⁵ P. Jože Aljančič je bil v letih 1937–1939 in 1945–1953 bežigraski kaplan. Prim. Razbočan, "Kronološki prikaz," 53.

⁴⁶ O nagrobniku družine Aljančič: Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnikova Ljubljana*, 232.

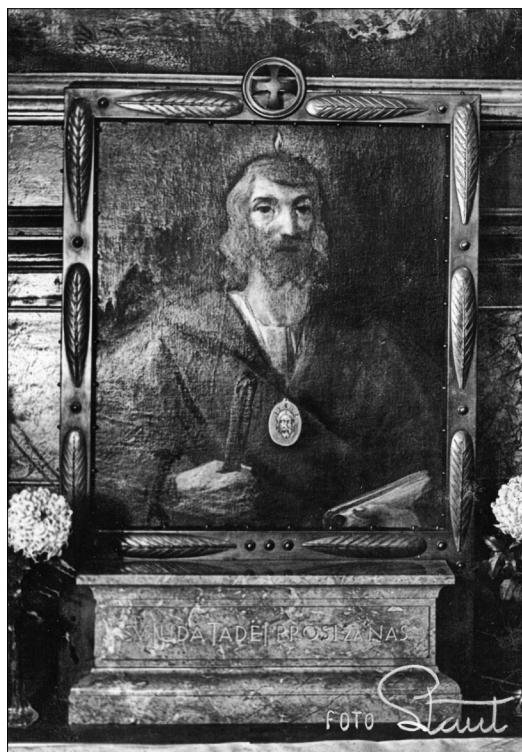
⁴⁷ *Ex libris* hrani Muzej in galerije mesta Ljubljane, Plečnikova zbirka.

⁴⁸ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 177, ŽA; Razbočan, "Kronološki prikaz," 27.

⁴⁹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 248, ŽA; Razbočan, "Kronološki prikaz," 30.

12. Jože Plečnik: oltarček sv. Jožefa, 1948, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

13. Riko Debenjak (okvir Jože Plečnik): Sv. Juda Tadej, 1947, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

več v rabi.⁵⁰ Arhitekt je tabernakelj postavil na marmornat podstavek z manjšo menzo, v tabernakeljsko nišo, ki so ji odstranili vratca, pa je umestil kip sv. Jožefa z Detetom, delo podobarja Matije Gregorina (1880–1966) iz Horjula. Gre za pomanjšano kopijo kipa Boža Pengova (1910–1985), ki je prvotno krasil veliki oltar v jezuitski cerkvi sv. Jožefa na Poljanah v Ljubljani (sl. 12).⁵¹ Sam kip je bežigrajski cerkvi podaril prav Plečnik.⁵² Oltarčka po prestavitvi cerkve niso rekonstruirali, so pa še danes ohranjeni vsi njegovi deli: baročni tabernakelj je shranjen na pevskem koru, Gregorinov kip v zakristiji, medtem ko je bil podstavek leta 1970, po zamisli Toneta Bitenca, uporabljen za oltar v krstilnici.⁵³

Na veliki oltar cerkve sv. Krištofa, na mesto, kjer je prvotno stal tabernakelj, je bila že leta 1947 postavljena slika sv. Jude Tadeja, delo Rika Debenjaka (1908–1987), okvir katere je prav tako zasnoval Plečnik (sl. 13).⁵⁴ Danes se nahaja v kapeli Žalostne Matere Božje. Istega leta je Plečnik zasnoval tudi okvirje za križev pot, ki je bil tedaj tudi prestavljen iz stare v novo cerkev. Slike Jurija Miškoviča

⁵⁰ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 207, ŽA.

⁵¹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 207, ŽA; dopis Župnijskega urada Ljubljana Bežigrad Škofijskemu ordinariatu, št. 554/47, 30. 12. 1947, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA. Prim. Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnikova Ljubljana*, 116, sl. 4.

⁵² »Delo v frančiškanski rezidenci Bežigrad, v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani in tukajšnjem župnišču v letih 1945–51,« str. 2, Ila-20b: Bežigrad, ASFP.

⁵³ O krstilnici: Razbočan, "Kronološki prikaz," 42; Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 88.

⁵⁴ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 193–96, ŽA. Sliko je ob srebrni maši p. Stanislava Aljančiča, 13. 7. 1947, blagoslovil ljubljanski pomožni škof Anton Vovk. Prim. Razbočan, "Kronološki prikaz," 29.

14. Mozaik s Križanjem (okvir Jože Plečnik), 1945–1946, svetilnika 1951, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

15. Jože Plečnik: Marijin steber, 1949, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

(1799–1868) iz leta 1855 so prvotno visele v ljubljanski cerkvi sv. Petra, v cerkev sv. Krištofa, tedaj še šempetrsko podružnico, pa so prišle leta 1912.⁵⁵

Okvir podobe sv. Jude Tadeja pa ni edino Plečnikovo povojno delo v nekdanji pokopališki cerkvi, saj je z dvema kvalitetnima izdelkoma obogatil tudi prostor nekdanjega podkorja, v katerega je že v tridesetih letih umestil oltar sv. Antona Padovanskega. Tako je bil leta 1945 ob južno steno postavljen mozaik Križanja z Marijo in sv. Janezom Evangelistom, nazarensko vplivano delo poznega 19. stoletja, ki je prvotno krasilo grobnico rodbine Seunig na nekdanjem pokopališču. Mozaik je restavriral Slavko Pengov (1908–1966), Plečnik pa je zanj izdelal marmornat okvir, ki je bil 1946 po arhitektovi zamisli dopolnjen še z lesnim klečalnikom.⁵⁶ Leta 1951 so mozaiku dodali še dva po Plečnikovih načrtih izdelana kamnita svetilnika, ki imata z vrha obešene po tri kovinske svetilke (sl. 14).⁵⁷ Po svoji zasnovi spominjata na arhitektove svetilnike v župnijskih cerkvah Srca Jezusovega v Pragi (1928–1932),⁵⁸ sv. Antona Padovanskega v Beogradu (1929–1932)⁵⁹ in v grkokatoliški cerkvi

⁵⁵ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 201, ŽA. O Miškovičevem Križevem potu: Steska, *Slovenska umetnost*, 284–85; Steska, “Miškovič Jurij,” Koršič Zorn, *Župnija svetega Petra*, 32.

⁵⁶ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 169, 176, ŽA. Razbočan, “Kronološki prikaz,” 26–27. Prim. Lavrič, “Ljubljanska cerkev,” 19.

⁵⁷ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 243, ŽA.

⁵⁸ O cerkvi Srca Jezusovega v Pragi: Prelovšek, *Josef Plečnik*, 229–35; Krečič, *Jože Plečnik*, 126–31; Prelovšek, “Kostel Nejsvetejši Srdce,” 565–79; Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnik v tujini*, 165–74; Prelovšek, *Jože Plečnik*, 232–44.

⁵⁹ O cerkvi sv. Antona Padovanskega v Beogradu: Prelovšek, *Josef Plečnik*, 240–42; Krečič, *Jože Plečnik*, 175–79;

sv. Nikolaja v Ruskem Krsturju v Vojvodini (1952).⁶⁰ Uokvirjeni mozaik Križanja se zdaj nahaja v zadnjem delu ladje cerkve sv. Cirila in Metoda, le svetilnika sta bila po prestavitvi cerkve postavljena v prezbitelij, ob veliki oltar.

Ob severno steno nekdanjega podkorja so leta 1949 postavili po Plečnikovi zamisli zasnovan Marijin steber, ki ga krasi slika Marije z Detetom, delo Elze Obereigner (1884–1973).⁶¹ Podoba, obdana z bogato okrašenim okvirjem, je pritrjena na deblo kamnitega stebra. Na vrhu kapitela je krona, ki jo obdajata dva putta, delo podobarja Matije Gregorina; gre za kopiji puttov iz atike stranskega oltarja sv. Uršule (Urban Gaber, 1749) v ljubljanski uršulinski cerkvi svete Trojice.⁶² Z okvirja slike visita dve svetilki, medtem ko načrtovana svečnika, ki bi obstopala steber, nista bila nikoli uresničena (sl. 15). Tudi Marijin steber je ohranjen in se zdaj nahaja v kapeli Žalostne Matere Božje, na mestu, kjer je prvotno stal oltarček sv. Jožefa.

Med zamisli, ki jih p. Stanislavu ni uspelo uresničiti, sodi poslikava cerkvene notranjščine. Prvi je slikanje sten, natančneje zgornjega dela lokov v ladji, že leta 1940 predlagal umetnostni zgodovinar France Stele, a do uresničitve ni prišlo.⁶³ Konec leta 1947 je p. Stanislav v dopisu Škofijskemu ordinariatu poudaril, da Plečnik »namerava vzeti v delo kartone za POSLIKANJE ŽUPNE CERKVE SV. CIRILA IN METODA.« Poslikava, ki bi zavzemala vse stene in arhitekturne člene, bi bila, v duhu delovanja sv. Cirila in Metoda, zasnovana v bizantinski maniri.⁶⁴ Avgusta 1952 izdelani načrti, ohranjeni v župnijskem arhivu, pa kažejo precej drugačno zamisel, saj naj bi vse stene cerkvene ladje dobile dekorativno poslikavo, ki bi variirala motiv stebrov z listnato oblikovanimi bazami in kapiteli s cofi, kakršna so leto dni kasneje po arhitektovi zamisli postavili na velikem oltarju.⁶⁵ Tudi ta poslikava ni bila uresničena, so pa v letih 1952–1953 notranjščino obeh cerkva na novo prepleskali, pri čemer je barve izbral Plečnik.⁶⁶

P. Stanislav Marija Aljančič je v začetku petdesetih let zdravstveno precej opešal in ni bil več zmožen opravljati nalog župnika. Zato ga je leta 1951 zamenjal p. Krizolog Zajec (1909–1961), ki je župnijo vodil osem let, v njenem brez dvoma najtežjem obdobju.⁶⁷ Kljub temu si je že kmalu po nastopu zadal zahtevno nalogo dokončati veliki oltar. Plečnik je že leta 1945 izdelal zanimiv načrt, po katerem bi na menzo postavili nov tabernakelj, na steno za oltarjem pa bi poleg razpela obesili nekaj svetilk in reliefov (kar bi spominjalo na spolije), levo in desno od razpela pa naslikali veliki

Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnik v tujini*, 220–31; Prelovšek, *Jože Plečnik*, 255–57; Prelovšek, "Plečnikova cerkev?"

⁶⁰ O Plečnikovi opremi grkokatoliške cerkve v Ruskem Krsturju: Hrausky, Koželj in Prelovšek, *Plečnik v tujini*, 235–37.

⁶¹ Razbočan, "Kronološki prikaz," 29–30. Prim Lavrič, "Ljubljanska cerkev," 19. Načrt objavljen v: Plečnik in Stele, *Napori*, tab. LXXXVIII.

⁶² "Delo v frančiškanski rezidenci Bežigrad, v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani in tukajšnjem župnišču v letih 1945–51," str. 4, Ila-20b: Bežigrad, ASFP; Razbočan, "Kronološki prikaz," 29. O oltarju sv. Uršule pri ljubljanskih uršulinkah: Resman, *Uršulinke*, 64, 76.

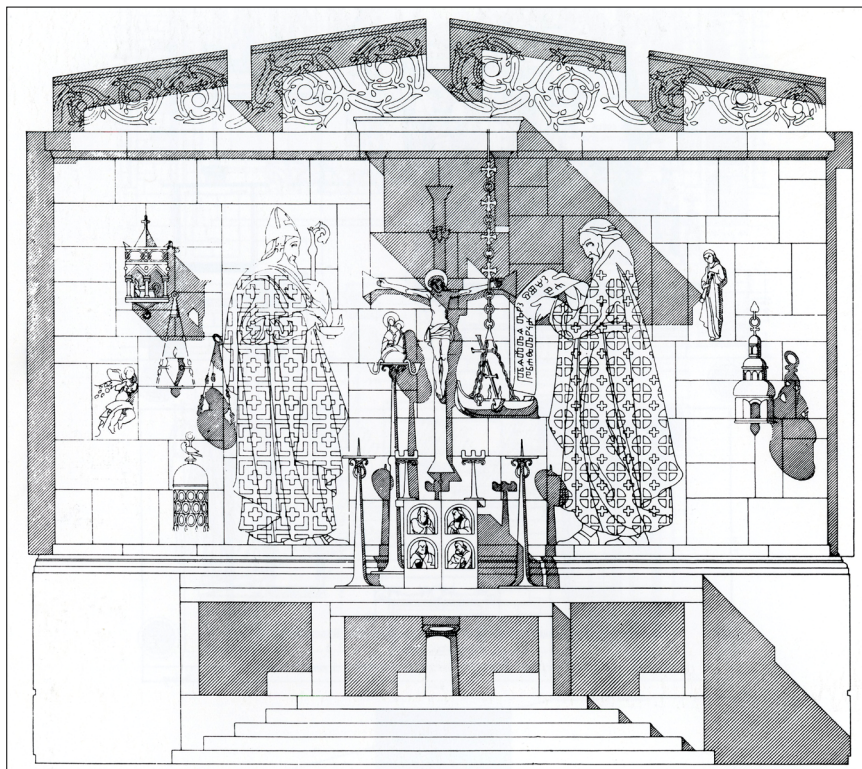
⁶³ Stele, "Veliki načrti," 50.

⁶⁴ Dopis Župnijskega urada Ljubljana Bežigrad Škofijskemu ordinariatu, št. 554/47, 30. 12. 1947, šk. 1, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA.

⁶⁵ Načrt za poslikavo cerkvene notranjščine, 25. 8. 1952, šk. 2, Zgodovina ustanovitve župnije in gradnje cerkve, ŽA. Načrt žal ni signiran.

⁶⁶ Razbočan, "Kronološki prikaz," 30. Gl. pričevanje Anke Pavlin v dokumentarnem filmu *Plečnikov skriti biser*, Ljubljana 2021.

⁶⁷ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 248–49, 252, 258, ŽA. O p. Krizologu Zajcu: Razbočan, "Kronološki prikaz," 59–63.

16. Jože Plečnik: načrt za veliki oltar, 1945 (Plečnik in Stele, Napori)

17. Jože Plečnik: stebra na velikem oltarju, 1953, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad
(© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

18. Jože Plečnik: načrt za veliki oltar, 1954, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad (© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

19. Jože Plečnik: veliki oltar, 1956 (© Damjan Prelovšek)

podobi sv. Metoda (levo) in sv. Cirila (desno) (sl. 16).⁶⁸ Do uresničitve načrta ni prišlo, verjetno zaradi vsesplošnega pomanjkanja v tistem času. Prvih sprememb je bil tako oltar deležen šele leta 1953, ko so nanj postavili dva nenavadno zasnovana lesena stebra, ki ju je po Plečnikovi zamisli izdelal kamniški rezbar Maks Bergant (1912–1996).⁶⁹ Prvotno pozlačena stebra imata nenavadne, listnato zasnovane baze in listnate kapitole, s katerih so sprva viseli cofi (sl. 17). Očitno sta bila stebra del neke širše, neuresničene zamisli, saj naj bi, kot smo že omenili, tudi stene poslikali z vzorcem, ki bi spominjal nanju.

Leto dni po namestitvi stebrov je Plečnik izdelal končni načrt za veliki oltar, ki je bil leta 1956, z nekaj manjšimi spremembami, tudi uresničen (sl. 18). Na menzo je bil postavljen nov tabernakelj, nad katerim je niša s kipom Marije z Detetom, delom Boža Pengova. Tabernakelj se neposredno nadaljuje v razpelo v obliki črke T. Korpus izvira iz frančiškanske cerkve sv. Antona Padovanskega v Brežicah, ki so jo leta 1942 porušili Nemci. Razpelo obdajata veliki sliki sv. Metoda, delo Leona Koporca (1926–2003), in sv. Cirila, delo Izidorja Moleta (1927–1998).⁷⁰ Plečnik je torej ohranil zamisljeni vrstni red cerkvenih zavetnikov, predviden že v načrtu iz leta 1945, se je pa namesto za freski odločil za tabelni sliki, ki imata izreden učinek in nekoliko spominjata na slikarstvo vzhodnih

⁶⁸ Plečnik in Stele, *Napori*, tab. CVI.

⁶⁹ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 266, ŽA.

⁷⁰ Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 276, 281–82, ŽA; Razbočan, "Kronološki prikaz," 34. Pri atribuciji obeh slik prihaja do napak, saj je ponekod v literaturi sv. Ciril napačno pripisan Koporcu, sv. Metod pa Moletu (npr. Kopriva, *Ljubljana*, 171; Lavrič, "Svetniški zavetniki," 490, op. 85), vendar pa signatura na podobi sv. Cirila dokazuje nasprotno. Za opozorilo se zahvaljujem p. dr. Andražu Arku, župniku župnije Ljubljana Bežigrad med letoma 2016 in 2022.

20. Pogled v cerkveno notranjščino tik pred prestavitvijo, Župnijski urad Ljubljana Bežigrad
(© Župnijski urad Ljubljana Bežigrad)

cerkva. Čeprav načrt iz leta 1954 tega ni predvideval, je Plečnik v končno podobo oltarja, med razpelo in podobi slovanskih apostolov, umestil tudi zgoraj obravnavana lesena stebra, ki pa so jima odstranili viseče cofe (sl. 19). Stebra, ki sta sedaj rjave barve, sta bila leta 1980 predstavljena v kapelo Žalostne Matere Božje, a so jih po letu 1989 na pobudo župljanov vrnili na prvotno mesto.⁷¹ Veliki oltar v tej, končni različici je 1. maja 1956 blagoslovil ljubljanski pomožni škof Anton Vovk, ker pa Pengov ni pravočasno dokončal kipa, so imeli v niši sprva model. Sam kip je bil na oltar postavljen šele leta 1957.⁷²

Dokončanje velikega oltarja v letu 1956 je na neki način pomenilo tudi zaključek opremljanja bežigradske cerkve v času, ko je bila še na prvotni lokaciji (sl. 20). Že v času snovanja oltarja se je namreč mestna oblast zaradi gradnje Gospodarskega razstavišča odločila za rušenje cerkve in brez dvoma največji dosežek p. Krizologa Zajca je, da mu je uspelo doseči prestavitev cerkve sv. Cirila in Metoda na drugo lokacijo na območju župnije, s čimer je bila ohranjena prihodnjim generacijam.⁷³ Dejstvo, da je bil v letih 1957–1958 prenesen le Plečnikov del, ne pa tudi baročna predhodnica, ki je

⁷¹ Gl. Razglednica cerkve, 1980, ŽA. Za podatke o prestavitvi stebrov se zahvaljujem p. dr. Silvinu Krajncu, župniku župnije Ljubljana Bežigrad med letoma 1980 in 1986.

⁷² Kronika župnije sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, str. 284, ŽA. Kip je na veliko noč 1957 blagoslovil kaplan župnije Marijinega oznanjenja v Ljubljani p. dr. Roman Tominec.

⁷³ Več o prestavitvi cerkve in s tem povezanim dogajanjem: Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 77–86.

arhitektu predstavljala izhodišče za načrtovanje, je privedlo do določenih prilagoditev tako glede arhitekture kot tudi glede lokacije opreme. P. Krizologu je uspelo ohraniti vso Plečnikovo opremo, ki, čeprav ne stoji vselej na izvirnem mestu, priča o veliki ambicioznosti naročnikov in uspešnem arhitektovem stremljenju po celostno zasnovani umetnini. Redka cerkvena oprema, nameščena v kasnejših desetletjih, zlasti v času, ko je župnijo vodil p. dr. Roman Tominec (1900–1991, župnik 1959–1980), pa je bila izbrana izjemno premišljeno in ni v ničemer skazila Plečnikove zasnove.⁷⁴ Cerkev sv. Cirila in Metoda za Bežigradom tako ostaja odličen primer Plečnikove sakralne arhitekture, njena oprema pa kaže izjemno arhitektovo domiselnost in sposobnost tudi s skromnimi sredstvi ustvariti kvalitetno umetnino.⁷⁵

⁷⁴ Prim. Lazarini, *Plečnikova cerkev*, 97–99. O p. Romanu Tomincu: Krajnc, *Brata*.

⁷⁵ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) in temeljnega raziskovalnega projekta *Meščanstvo kot umetnostni naročnik na Kranjskem in Štajerskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja* (J6-3136), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Hrausky, Andrej, Janez Koželj in Damjan Prelovšek. *Plečnik v tujini: Vodnik po arhitekturi*. Ljubljana: DESSA, 1998.
- Hrausky, Andrej, Janez Koželj in Damjan Prelovšek. *Plečnikova Ljubljana: Vodnik po arhitekturi*. Ljubljana: DESSA, 1996.
- Hribar, Ivan. *Moji spomini*. 2. izd.. Zv. 1, *Od 1853. do 1910. leta*. Ljubljana: Slovenska matica, 1983.
- Kolar, Bogdan. "Aljančič, Stanislav Marija." V *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 1, uredila Barbara Šterbenc Svetina, 135–37. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Komelj, Milček. *Sveta brata Ciril in Metod: Njuno izročilo v slovenski likovni ustvarjalnosti; Kulturna pot z Vzhoda na Zahod, bližina in tujost*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2015.
- Kopriva, Silvester. *Ljubljana skozi čas: Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih*. Ljubljana: Borec, 1989.
- Koršič Zorn, Verena. *Župnija svetega Petra v Ljubljani: Ob 1200-letnici cerkve in 1050-letnici župnije*. Ljubljana: Družina, 2000.
- Krajnc, Silvin Marijan. *Brata p. Angelik in p. Roman Tominec: Glasnika pravičnosti in dobrote*. Ljubljana: Brat Frančišek, 2011.
- Krečič, Peter. *Jože Plečnik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- Krečič, Peter. "Sveti Krištof in sveta Ciril in Metod." V *Naš Bežigrad: Župnija sv. Cirila in Metoda Ljubljana Bežigrad ob šestdesetletnici 1934–1994*, uredil Franci Seničar, 78–94. Ljubljana: Župnijski urad Bežigrad, 1995.
- Krečič, Peter, in Rok Kvaternik. *Jože Plečnik: Ciboriji, monštrance in zakramentariji / Ciboires, ostensoirs et objets de viatique et d'extrême-onction / Cibori, ostensori e custodie sacramentali*. Ljubljana: Rokus, 1997.
- Krečič, Peter, Rok Kvaternik in Edvard Primožič. *Plečnikovi kelih / Les calices de Plečnik / I calici del Plečnik*. Ljubljana: Rokus, 1993.
- Lavrič, Ana. "Ljubljanska cerkev sv. Krištofa za Bežigradom." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 60, št. 1 (2012): 7–22.
- Lavrič, Ana. "Sv. Ciril in Metod v slovenski umetnosti: Ikonografski, verski in narodni vidik." *Acta historiae artis Slovenica* 21, št. 1 (2016): 93–120.
- Lavrič, Ana. "Svetniški zavetniki ljubljanske (nad)škofije." V *Ljubljanska škofija 550 let*, uredil France Martin Dolinar, 457–92. Ljubljana: Nadškofija, 2011.
- Lazarini, Franci. *Plečnikova cerkev za Bežigradom*. Ljubljana: Založba ZRC, 2021.
- Lazarini, Franci. "Prekrasni arhitektov sen o našem Pantheonu' – Plečnikovi neuresničeni načrti za slavnostno pokopališče zaslužnih Slovencev." *Studia universitatis hereditati* 7, št. 1 (2019): 63–77.
- Martelanc, Tanja, in Tina Potočnik. "Mojstrana." V *Upravna enota Jesenice: Občine Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica*, uredil Blaž Resman, 187–204. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- Mihelič, Breda. *Urbanistični razvoj Ljubljane*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga, 1983.
- Mikuž, Stane. "Novi oltar Žalostne Matere božje pri sv. Krištofu." *Slovenec*, 13. 9. 1941, 5.
- Novak, Bogdan C. *Pater Kazimir Zakrajšek*. Ljubljana: Družina, 2004.
- Piškur, Milena, in Sonja Žitko. *Ljubljansko Navje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.
- Plečnik, Jože, in France Stele, ur. *Napori*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1955.
- Prelovšek, Damjan. *Josef Plečnik (1872–1957): Architectura perennis*. Salzburg: Residenz Verlag, 1992.
- Prelovšek, Damjan. *Jože Plečnik: Arhitektura večnosti; Teme, metamorfoze, ideje*. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.

- Prelovšek, Damjan. "Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze." V *Josip Plečnik: Architekt Pražského hradu*, uredili Zdeněk Lukeš, Damjan Prelovšek in Tomáš Valena, 565–79. Praha: Správa Pražského hradu, 1996.
- Prelovšek, Damjan. "Plečnikova cerkev sv. Antona Padovanskega v Beogradu." *Acta historiae artis Slovenica* 25, št. 1 (2020): 181–212. <https://doi.org/10.3986/ahas.25.1.08>.
- Razbočan, Regalat. "Kronološki prikaz ustanovitve in delovanja župnije." V *Naš Bežigrad: Župnija sv. Cirila in Metoda Ljubljana Bežigrad ob šestdesetletnici 1934–1994*, uredil Franci Seničar, 7–77. Ljubljana: Župnijski urad Bežigrad, 1995.
- Resman, Blaž. *Uršulinke v Ljubljani*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2010.
- Smolik, Marijan. "Zakrajšek Kazimir." V *Slovenski biografski leksikon*. Zv. 14, uredili Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petre, 757–58. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986.
- Stabenow, Jörg. *Jože Plečnik: Städtebau im Schatten der Moderne*. Braunschweig: Vieweg, 1996.
- Stele, France. "Veliki načrti." V *Naš Bežigrad: V luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, uredila Vilko Fajdiga in France Jesenovec, 44–55. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigranski dom, 1940.
- Steska, Viktor. "Miškovič Jurij." V *Slovenski biografski leksikon*. Zv. 5, uredila France Kidrič in Franc Ksaver Lukman, 138. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1933.
- Steska, Viktor. *Slovenska umetnost I: Slikarstvo*. Prevalje: Družba sv. Mohorja, 1927.
- Valena, Tomáš. *O Plečniku: Prispevki k preučevanju, interpretaciji in popularizaciji njegovega dela*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2013.
- Vostner, Otmar. *Ob stoletnici frančiškanov v Mariboru*. Maribor: Frančiškanski samostan, 1964.
- Zakrajšek, Kazimir. "Od sv. Krištofa do sv. Cirila in Metoda." V *Naš Bežigrad: V luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, uredila Vilko Fajdiga in France Jesenovec, 56–68. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigranski dom, 1940.

Plečnik's Furnishings in the Parish Church of Sts Cyril and Methodius in Ljubljana Bežigrad

Summary

The parish church of Sts Cyril and Methodius in the Bežigrad district of Ljubljana is one of the lesser known, but nevertheless extremely important architectural creations of Jože Plečnik (1872–1957). Built in 1933–1934 as an extension of the Baroque church of St Christopher, it represents one of the most complex and interesting examples of Plečnik's church enlargements. Furthermore, its fate after the Second World War is entirely unique in Slovenia. Although the communist authorities had decided to demolish it, because they needed space for the new business exhibition centre (Gospodarsko razstavišče), the parish priest P. Krizolog Zajec of the Order of the Friars Minor (OFM) and Bishop of Ljubljana Anton Vovk succeeded in having Plečnik's extension transferred in 1957–1958 to a new location within the parish (though unfortunately without the Baroque church). The church's reconstruction was even financed by the authorities.

The article presents a survey of the furnishings of Sts Cyril and Methodius church, which was mostly designed by Plečnik. The crucial role of P. Kazimir Zakrajšek OFM, the first parish priest of Bežigrad (1934–1941), who collaborated closely with the architect during the planning and construction of the church, is also highlighted. In this period, Plečnik designed the mensa of the high altar (1934), that hosted several paintings (by P. Ferdinand Zajec OFM, Jurij Šubic, P. Ladislav Pintar OFM, Helena Vurnik) until its finalisation in 1950's. The communion rail (dating to before 1936), organ case (1935) as well as the nave and choir lamps (1934) were executed according to his plans, and he also made some important changes to the baroque St Christopher church. Unfortunately, because of a conflict with Zakrajšek in the late 1930's, Plečnik decided to reject all further commissions relating to the Bežigrad church. For that reason, the modern tabernacle at the high altar, which replaced the baroque one ("borrowed" from St Christopher's church) in 1940, was designed by "a technician by the name of Schrimpf" who has not been identified, and the side altar of Our Lady of Sorrows (1941), the last commission by Zakrajšek, is the work of architect Vinko Glanz and sculptor Tine Kos.

During the Second World War, when the parish priest was P. Gabrijel Planinšek OFM, Plečnik resumed the design of the Bežigrad church furnishings, starting with pulpit (1945). In the period of Planinšek's successor P. Stanislav Marija Aljančič OFM (parish priest 1945–1951), Plečnik also designed several artistically important items of equipment both for church of Sts Cyril and Methodius and for St Christopher's, such as the two chandeliers in the choir (1946), the two sanctuary columns (1951), small altar of St. Joseph (1948, statue by Matija Gregorin), the pillar of Our Lady (1949; painting by Elza Obereigner, statues by Matija Gregorin), the frames for the paintings of St Judas Thaddeus (1947; painting by Riko Debenjak), *Via Crucis* (1947; paintings by Jurij Miškovič, 1855) and the Crucifixion mosaic (1945–1946, lamps 1951; a mosaic by unknown painter from 19th century, restored by Slavko Pengov, previously part of the Seunig family gravestone).

P. Krizolog Zajec OFM was the last Bežigrad priest (1951–1959) who collaborated with Plečnik. The result of their fruitful collaboration was the finalisation of the high altar (1956), which included a new tabernacle, the crucifix with *corpus* from the demolished Franciscan church in Brežice, the statue of the Madonna and Child by Božo Pengov, as well as two large panels with St Cyril (Izidor Mole) and St Methodius (Leon Koporc). But without doubt, P. Zajec's greatest achievement was the transfer of the church to its current location in 1957–1958 (the project being led by Plečnik's student and last assistant Tone Bitenc), which enabled the preservation of the majority of Plečnik's furnishings, although, as the Baroque church to which it was originally attached was not preserved, some adjustments in architecture as well as in furnishings were necessary.